Bir Başka Bakış Açısından
SPEKÜLATİFMASONLUĞUN DOĞUŞU

Murat Özgen Ayfer
10 Şubat 2015

Bugün bizim kısaca “Masonluk” dediğimiz kurum, Batı dillerinde bir ek sıfatla birlikte, “Özgür Masonluk” anlamına gelen bir terimle anılıyor; Fransızcada Franc-maçonnerie, İngilizcede Freemasonry, Almancada Freimaurerei gibi… Yurdumuzda kimi masonlar “Hürmasonluk” diyor... Aynı şey. *(Neden öyle dedikleri bu çalışmanın konu kapsamı dışında, ayrı bir konu.)*

Batı dillerinde, Türkçede “özgür” anlamına gelen sıfatı çıkarırsanız, kalan sözcük yani Maçonnerie, Masonry ya da Maurerei, “taş ya da tuğla ile duvar örme işi” ya da “örme duvarlı yapı” anlamına geliyor. Bu işi kendisine meslek edinmiş kişiye de “mason” deniyor. Orta Çağ ve sonrasında Batı ülkelerinde bu terim, “bina inşaatçılığı” gibi biraz daha geniş bir anlamda kullanılmış.

Türkçede Masonluk böyle bir anlam taşımıyor.

Dolayısıyla dilimizde, bina inşaatçılığından değil de anladığımız tür Masonluktan söz ederken sadece “Masonluk” denilmesi yeterli oluyor; bunun başına bir ek sıfat getirmek gerekmiyor.

Buna karşın yurdumuzda geçmişte **Farmasonluk** ve **Franmasonluk** diye iki terimin kullanılmış olduğunu görebiliriz. *(Bunun gerekçesi, az önce değinmiş olduğum şu Hürmasonluk diye bir terimin kullanılmasıyla hemen hemen aynı...)* Hatta Farmasonluk değil ama Franmasonluk yurdumuzda masonlarca da kullanılmış.

Peki, bu durumda neden "Özgür Masonlar Büyük Locası" ile “Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası" var.

Bunlar, yurdumuzdaki mason örgütlerden ikisinin genel niteliklerini de belirtmekte kullanılan, dünya çapında diğer dillerde benzerleri görülen terimler. Masonlara sadece "mason" deniyor; yaptıkları iş ise, mecazî anlamda sadece "masonluk".

Türk dili kuralları uyarınca herhangi bir masondan ya da çoğul olarak masonlardan söz edilirken bunu büyük harfle Mason ya da Masonlar tarzında yazmak yanlış. Çünkü bunlar “cins isim”, “özel isim” değil. Fakat bir kurumdan söz ederken “Masonluk” denilmesi gerek.

* * *

Günümüzdeki kurumun adı niçin başka bir şey değil de Masonluk?

Çünkü sözünü ettiğimiz şu bina inşaatı mesleğinden doğmuş olduğu kabul ediliyor. Uzun bir tarihsel geçmişi olan o meslek ve zanaatın, 18. yüzyıl başlarında, günümüzdeki Masonluğa dönüşmüş olduğu söyleniyor.

Hatta o sıralarda bu geleneksel meslek henüz varlığını sürdürmekte olduğundan, bunların birbirlerinden ayırt edilebilmesi bakımından bir süre sonra **“Operatif Masonluk”** ve **“Spekülatif Masonluk”** diye iki ayrı terim kullanılır olmuş. Nitekim bu kullanım günümüzde bile sürüyor.

Nitekim bu sunumun başlığında “Masonluğun Doğuşu” denilseydi, hangi Masonluktan söz edildiğinin ayrıca açıklanması gerekecekti. “Spekülatif Masonluk” denilince, bina inşaatı mesleği ve zanaatının 18. yüzyıl öncesindeki geçmişi göz ardı edilmiş oluyor. Anlatımın asıl hedefi belirlenmiş oluyor.

Ancak dilimizde Masonluk, doğrudan Spekülatif Masonluk ile özdeş anlam taşıdığı için, her keresinde bu ayırımı belirten bir vurgulama gerekmiyor.

Tarihte bir ara **“Domatik Masonluk”** ve **“Geomatik Masonluk”** diye iki terim daha kullanılmış, biri operatifler için "ev yapan", diğeri spekülatifler için "dünya yapan" anlamında… Fakat pek tutmamış.

* * *

Gelin önce Operatif Masonluk denilen geleneksel meslek ve zanaatın Batı masonik yazınındaki tarihçesine şöyle kısaca bir göz atalım.

- Antik Çağda, Avrupa doğusunda **"Dyonisos Zanaatçıları"** olarak anılan bir kurum görüyoruz. Dendiğine göre, o dönemlerdeki büyük yapıların çoğunu bu kurumun kolları gerçekleştirmiş.

- Roma İmparatorluğu'nda, ayrıcalıklı bir sınıf olarak oluşturulmuş meslek ve zanaat örgütlerinin her birine **"kolej"** denmiş. Bunların arasında bir taş işçileri koleji, bir de mimarlar koleji var.

- Orta Çağ başlarında feodal rejim, bu örgütsel oluşumları yasaklamış. Fakat bina inşaatı çok önemli tutulduğundan, 6. yüzyılda İtalya'nın kuzeyinde inşaatçılık mesleğinde uygulamalı eğitim sağlayan **"Komo Ustaları"** adlı bir topluluğun çalışmasına izin verilmiş.

- Ardından bu zanaatın, Kilise'nin denetimindeki manastırların çatısı altında yürütüldüğü bir dönem başlamış. Bina inşaatı işinde çalışanlara "mason" denişi, işte o dönemin ürünü. *(Bu terim yol ve köprü inşaatçıları için geçerli değil. Onlara "pontif" deniyor.)*

- Orta Çağın ileri dönemlerinde, inşaat ustaları manastırlardan ayrılıp, âdeta özgürlüklerini ilan ederek **localar** kurmaya girişmiş.

- Orta Çağ sonlarına doğru, bu mesleğin ustaları, feodal toplum düzenindeki ayrıcalıklı sınıflardan olanlar gibi, "özgür insan" sayılma hakkını elde etmiş. Nitekim bundan ötürü artık **"özgür mason"** anlamına gelen bir unvan ile anılır olmuşlar. Ancak sıradan inşaat işçileri de var; onlar da mason ama özgür insan değiller.

- 15. yüzyıl ortalarında, localara, meslekten olmayanların da kabul edilmesine başlanmış. Böyle kişiler, bu nedenle **"kabul edilmiş mason"** anlamına gelen bir terimle anılır olmuş.

- 17. yüzyılda, bu kabul edilmiş masonların sayısı giderek artmış. O sıralarda Avrupa'da inşaatçılık mesleği bir ekonomik bunalıma girmiş. Ustadan kalfaya, kalfadan çırağa bilgi ve pratikte çalışma yöntemiyle aktarılan meslek ve zanaatın okullarda öğretilmesine başlanmış.

- Londra'daki kabul edilmiş masonlar, 1710'lu yıllarda, localaların yönetimine el atmış. 1717'de dört eski locayı bir araya getirerek, **Londra Büyük Locası**'nı kurmuşlar. Böylece, tarihte **"Spekülâtif Masonluk"** dönemi başlamış. (Öyle deniyor!)

Buna göre, günümüzdeki Masonluğun tarihteki varlığı, bina inşaatçılığı meslek ve zanaatıyla yola çıkmış, bundan 300 yıl kadar önce yani 18. yüzyıl başlarında Londra'da dönüşüme uğratılmış. Nitekim Masonlukta 18. yüzyıl başları, **"operatiflikten spekülatifliğe geçiş dönemi"** diye anılıyor. Günümüzde Masonluktaki birçok simge ve simgesel terimin bina inşaatına ilişkin öğelerden oluşması da bu nedene bağlanıyor.

* * *

Çağımızdaki Masonluğun düşünsel içeriğine gelince...

Bunu localara kabul edilmiş masonlar getirmiş. Hatta bu düşünsel öğeler, localara, daha Operatif Masonluk döneminde girmiş. Masonluğun günümüzdeki öğretisinin kökeni, Antik Çağın hatta daha eski dönemlerin ezoterik nitelikli kurumlarına kadar uzandırılıyor.

Ancak dinin, özellikle Hıristiyanlığın etkisi, diğerlerinden daha güçlü...

Bunu yadırgamayalım. Günümüzdeki Masonluğun Hıristiyan Dünyası'nda doğduğunu, o tarihlerde dinin birçok şeyden çok daha önemli tutulduğunu görmezden gelmeyelim.

Bu aşamada akla şöyle bir soru sorulabilir:

«Eski inşaatçılık mesleğinin sadece Avrupa'daki tarihçesinden söz ediliyor. Dünyanın başka yerlerinde de bu meslek ve zanaat yok muydu?»

Yerinde bir soru...

Yanıtı: Elbette vardı. Fakat "spekülatif" dediğimiz Masonluğa yol açan, sadece Avrupa'daki meslekti. Hatta bunu daraltıp, sadece İngiltere'deki localar olduğu bile söylenebilir. Nitekim bu daha da daraltılıp, salt Londra'ya bile indirgenebilir.

Masonluğun 1723 tarihli ilk anayasa kitapçığında, bunun öyle olduğu yazılı. Nitekim bir açıdan günümüzdeki Masonluk, özgün olarak, bir "İngiliz ürünü" sayılıyor.

* * *

Siz, Spekülatif Masonluğun doğuşunun gerçekten de böyle olduğuna inanıyor musunuz?

Dünya yüzündeki spekülatif nitelikli masonların büyük çoğunluğu inanıyor. Çünkü zamanında Masonluğun tarihçesini araştırmış, iyi bilen, bu konuda birer otorite sayılan yazarlar, kitaplarında hep böyle anlatmış.

Resmî Tarih… Geçmişteki olayların, ilgili birtakım egemen güçlerin işine geldiği tarzda düzenlenerek anlatımı…

Masonluğun Tarihi ile bağlantılı olarak, sadece masonların yazdıklarından değil başka kaynaklardan da yararlanırsak, ayrıca bir de yakın geçmişimizde (20. yüzyıl ortalarında) bulunmuş birtakım belgelerin kapsamını göz önünde tutarsak, böylece bu işin aslını astarını kurcalarsak, acaba nasıl bilgiler ediniriz?

Ardından, bu edindiğimiz bilgileri Masonluğun resmî tarihinde anlatılanları göz ardı etmeden birleştirip, bir sentez oluşturursak, ortaya nasıl bir yorum olanağı çıkar?

Önceden anlatılmış olanları sorgusuz kabullenmek yerine böyle bir yöntem uygulamak, bilimselliğe, akıl ve bilgelikte davranmaya daha uygun olmaz mı?

Çeşitli kaynaklarda verilen bilgilere bakarsak, az önce kısaca değinmiş olduğum tarihsel evrelerin hepsinin, Operatif Masonluk bakımından doğru olduğunu görüyoruz.

Fakat sıra bu tarihsel akışı Spekülatif Masonluğa bağlamaya gelince yani Spekülatif Masonluğun Operatif Masonluğun devamı olduğunu öngörünce hatta bunu 18. yüzyıl başlarındaki bir doğal evrilme gibi nitelendirince, iş biraz karmaşıklaşıyor.

Masonluğun Resmî Tarihi'nde anlatılanları, ne denli doğru, ne denli yanlış olabilir diyerek bir başka bakış açısından değerlendirmenin bir engeli ya da sakıncası var mı?

Böyle yapmayıp, "bizden önceki masonlar bizden daha iyi bilir" diyerek, anlatılmış olanarı, doğruluklarından hiç kuşku duymadan kabullenmek, daha **masonca** mı olur?

* * *

Şundan kuşku duymayalım: Günümüzdeki Masonluğun ilk örgütü Londra Büyük Locası'dır.

Şunu da ekleyelim: Kökeninde Operatif Masonluk olsa da olmasa da, Spekülatif Masonluğun doğuşu, Londra Büyük Locası'nın kuruluşuyla gerçekleşmiştir.

Çok mu kesin bir yargı oldu?

Şimdilik öyle. Fakat gelecekte bakarsınız, bunun böyle olmadığı ortaya çıkar.

Fakat o büyük locanın kuruluşu acaba gerçekten de Masonluğun Resmî Tarihi'nde anlatıldığı gibi mi oldu?

Gerçekten de Londra'daki kabul edilmiş masonlar, inşaatçılık mesleğinin o sırada zayıflamış olmasından yararlanarak, dört locanın yönetimini ele geçirip, sonra onları bir araya getirerek, bir **"yenilenmiş mason örgütü"** mü kurdu?

Bu kuruluşu sağlayanlar, denildiği gibi **"kabul edilmiş masonlar"** mıydı?

Niyetleri, bugünkü gibi, Masonluk adı altında içeriği bakımından düşünsel nitelikli bir örgüt oluşturmak mıydı?

Sakın bu işin ardında bir başka iş olmasın!

Gelin bu olayı mason araştırmacı ve tarihçilerin Masonluğun resmî tarihinde öteden beri anlattıkları gibi değil, dışarıdan, **bir başka bakış açısından** inceleyelim.

Fakat bunun için biraz daha önceye dönerek, Britanya'daki bazı tarihsel olayları gözden geçirmek gerekir. Bunların bir ucu da Kıta Avrupası'na dayanır.

* * *

Soru: İngiltere'nin en ünlü kralı kimdir?

Bence doğru yanıt: "8. Henry".

Sırf karısını boşayıp sevgilisi Anne Boleyn ile evlenebilmek için İngiltere'de Anglikan Kilisesi'ni kurdu ve ruhanî lider olarak başına geçti. Böylece, İngiltere bir **teokratik devlet** oldu. Sonra, uğruna bu işi yapmış olduğu ikinci karısının boynunu vurdurup, bu kez yeni sevgilisiyle evlendi. Aynı tarzda, birbiri ardınca altı evlilik yaptı.

8. Henry ölünce, üçüncü karısı Jane Seymour'dan doğma tek oğlu 6. Edward 9 yaşında tahta çıkarıldı; 15 yaşında öldü. Ardından kızı Mary tahta sahip oldu. Kocası İspanyol asıllı Philip'i kral yaptı. O da birkaç yıl sonra öldü. Sonunda İngiltere tahtı, 8. Henry'nin boynunu vurdurmuş olduğu ikinci karısından doğma kızı Elizabeth'e kaldı.

Bu arada 8. Henry'nin kız kardeşlerinden Margaret bir İskoç soylusuyla evlenmiş, sonradan torunu Mary de İskoçların kraliçesi olmuştu.

Elizabeth İngiltere kraliçesi... Mary ise İskoçların kraliçesi…

Öyle denmiştir. Bu deyişlere dikkat: Biri ülkenin, diğeri halkın kraliçesi...

Bu ikisi hiç geçinemezdi. Sürtüşme ve kıskançlıkları, yaşamları boyunca sürdü.

İskoçların Kraliçesi Mary, saray kahyalığı yapan kuzeni Henry Stuart ile evlendi.

Kraliçe Elizabeth evlenmedi; çocuğu da olmadı. Mary'den öyle nefret ediyordu ki, sonunda. 1587 yılında bir entrika çevirip, onu ortadan kaldırttı.

Acaba bundan sonraki olaya *"kaderin cilvesi"* mi demeli?

Kraliçe Elizabeth 1603 yılında öldüğünde, İngiltere tahtına Mary'nin oğlu, İskoçların Kralı James VI'nın çıkması gerektiği belirlendi.

James VI, Londra'ya gelip İngiltere tacını da giyince adı değişti; bundan böyle **James I** diye anılır oldu. Fakat İskoçların indinde hep James VI olarak kaldı.

Britanya'daki **"Birleşik Krallık"** *(United Kingdom)* böylece Stuart hanedanı altında oluştu. Gerçi bundan yüz yıl kadar sonra, İngiltere'nin o tarihteki iç politikasının gereği, bu konuda bir diğer anlaşma yapılmıştır, dolayısıyla henüz o "birleşik krallık" terimi resmen yoktur ama başlangıcının böyle olduğu da yadsınamaz.

* * *

Britanya'da birleşik krallık oluşmuştu fakat İngiltere bölgesinde sorunlar çıkmaya başladı.

Tarihsel İskoç-İngiliz uyuşmazlığına bir de mezhep konusu eklendi.

Çünkü İskoçlar, elli yıl kadar önce John Knox'un önerdiği tarzdaki Protestanlığı benimsemiş, buna Presbiteriyenlik denmişti. Şimdi bir Presbiteriyen kral, 8. Henry'nin kurduğu Katolik benzeri fakat **royal** (kralî) bir nitelik taşıyan Anglikan Kilisesi'nin ruhanî lideri olmuştu.

Ancak bu sorun dedikodu niteliğinde kaldı. Çünkü 1. James Stuart uyumlu bir kraldı: Kilise'nin işine burnunu sokmadı.

1625 yılında 1. James Stuart ölüp oğlu **1. Charles** tahta çıkınca, o sırada Kıta Avrupası'nda Katolikler ile Protestanlar arasında patlak vermiş olan dinsel nitelikli **"30 Yıl Savaşları"** Britanya'ya da sıçradı. İngiltere, tüm tarihçesinin en kanlı dönemini yaşamaya başladı.

Ünlü Şansölye **Oliver Cromwell**, 1649 yılında tüm gücü ele geçirip, kralın kafasını kestirdi. Ardından tüm Stuartları Fransa'ya sürdü. *(Bu olay, tarihte özellikle bu deyişle geçer. Kral için "idam edildi" denmez; kafasının kesilmiş olduğu söylenir.)*

Cromwell, İngiltere'de bir tür cumhuriyet rejimi kurdu. Bu, İngiltere'nin günümüze dek görmüş olduğu tek cumhuriyet dönemidir. Ancak 9 yıl sürebilmiş olan bir dönem.

1658 yılında Cromwell öldüğünde, kafası kesilmiş olan Kral 1. Charles'ın Fransa'da sürgün olan oğlu **2. Charles**, İngiltere'de monarşiyi geri getirmeyi başardı.

Peki bu iş nasıl oldu da gerçekleşebildi?

Kral ortadan kalkınca ülkeyi bir parlamento ile onun seçtiği hükümetin yönetimine vermek pek zor değil; bu iş, halk krallığa alışmış olsa bile aristokrasi sayesinde yapılabilir. Ancak bir kez egemenlik halk adına hareket ettiğini öne süren bir aristokrat parlamentonun eline geçince, krallığı geri getirmek hiç kolay olmaz. Bunu yapabilmek için ya çok güçlü bir askerî olanak ya da çok esaslı bir entrika düzenleyip bunu başarılı bir biçimde yürürlüğe koymak gerekir.

* * *

Soru: Robert Boyle adlı birini duydunuz mu?

Robert Boyle, 17. yüzyılın ünlü doğa filozofu, fizikçi ve kimyacı bilim adamı olarak tanıtılır. Oysa her şeyden önce ünlü bir alşimist yani simyacıydı. Bilim adamı olmaktan önce, mistik hatta metafizik eğilimli bir düşünür sayılır. **Rozkrua Tarikatı**'nın, dahası **"Prieuré de Sion"** olarak anılan **Siyon Örgütü**'nün üyesiydi.

Soru: "Rozkrua Tarikatı" nedir?

Kısaca, eskilere uzanan bir tarihsel geçmişi bulunan, 17. yüzyıl başlarında Almanya'da Johann Valentin Andreä tarafından canlandırılmış olduğu benimsenen, alşimiyle iç içe olan misktik nitelikli bir tarikattır.

Soru: “Prieuré de Sion” ya da “Siyon Örgütü” nedir?

Başlangıçta **Tapınak Şövalyeleri Tarikatı** ile özdeşken, 1188 yılında o tarikattan kopmuş, etkinliklerini gizli kapaklı bir biçimde sürdürmüş, politik amaçlı bir Avrupa örgütüdür.

Bu örgütün başındaki kişi, yakın geçmişimize gelinceye kadar “büyük üstat” anlamına gelen bir unvan ile anılırdı.

Robert Boyle, 1654 yılında bu örgütün büyük üstadı olmuştu. Ondan önceki büyük üstat ise, **Johann Valentin Andreä** idi.

Bu demektir ki; 17. yüzyılda, Siyon Örgütü ile Rozkrua Tarikatı ya da Rozkruacılar arasında yakın bir ilişki, bir bağlantı vardı.

Robert Boyle, uzun süre İtalya ve Fransa’da yaşamış, 1656 yılında İngiltere’ye dönünce **“Görünmeyen Kolej”** *(Invisible Colledge)* adlı bir kurumdan söz eder olmuştu. Siyon Örgütü’nün büyük üstadı olduktan sonra, Stuartları destekleyenlerin başında yer almıştı.

Robert Boyle ile birlikte hem gizli Siyon Örgütü hem Rozkrua Tarikatı üyeleri, Stuartların, İngiltere tahtını yeniden ele geçirebilmelerini destekledi. Bu gerçekleştirildiğinde tahta çıkan Kral 2. Charles, Robert Boyle’a, daha önce sözünü ettiği o kurumu etkinliğe geçirmesi iznini verdi. Ancak bu kurum onun dediği gibi *“görünmez”* değil, görünür olacaktı. Üstelik doğrudan kendi koruması altında çalışacak, bir krallık kurumu niteliği taşıyacaktı. Nitekim bu nedenle **“Royal Society”** olarak anılacaktı. Başka türlüsü düşünülemezdi.

Konumuzla ilgili olmasa da, o tarihlerdeki düşünce tarzını anlamak için Kral 2. Charles’ın yaptığı şu olaya da değinelim: Cromwell’in mezarını açtırdı; cesedini çıkarttırdı; kafasını kestirtip, sarayının dış kapısı üzerine astırdı; gelen geçen herkes görsün, ibret alsın diye…

* * *

Royal Society adlı kurumu gerçekten de Robert Boyle mu kurmuştu?

Ortaya böyle bir soru atınca, bunun da altından bir bit yeniği çıkacağı belli. Zaten bu olay, konumuzun belki de en ilginç yanı hatta mihenk noktası sayılabilir.

Soru: Robert Moray diye birinin adını hiç duydunuz mu?

17. yüzyıldaki bir soylu İskoç... Kayınbabası David Lindsay, dönemin ünlü alşimistlerinden. Masonluğun tarihinde bir kabul edilmiş mason olarak adı çok geçen ünlü Elias Ashmole’den az önce, 1641 yılında “kabul edilmiş mason” olmuş. Kral 1. Charles, kafası kesilmeden önce ona “şövalye” unvanını vermiş. Sonra Fransa’da sadece İskoç askerlerden kurulu, kralın korunmasından sorumlu **“İskoç Muhafızlar”** *(Gardes Ecossais)* adlı bölüğün komutanı olmuş.

İskoçlar ile Fransızlar arasında sık sık aile bağları kurulurdu. Kral 1. Charles'ın dul eşi Henrietta Marie, 14. Louis'nin kardeşiydi. İngiltere'de Cromwell'in Fransa'ya sürgün ettiği Stuartistlerden çoğu, onun Paris yakınlarındaki şatosuna sığınmıştı.

Robert Boyle'un Siyon Örgütü'nün büyük üstadı olduğu 1654 yılında; Robert Moray, David Lindsay ve 2. Charles, işte o şatoda bir araya gelerek, Stuartların tahta dönüşüyle bağlantılı planı hazırlamışlardı.

Cromwell 1658'de öldü. Stuartların tahta dönmesi, hazırlanan plan uyarınca sağlandı ama bu işin içinde entrika yok. 2. Charles, kral olunca, Sir Robert Moray'ı kendisine başdanışman yaptı. Kardeşi **William Moray**'ı da mason localarının yürüttüğü çalışmaları devlet adına denetlemek üzere görevlendirdi.

Böylece William Moray, inşaatçılığın İngiltere'deki tarihçesinde ilk kez "büyük üstat" unvanını almış kişi oldu ama bu meslekle uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktu.

Aslında inşaatçılık mesleğinde "büyük üstat" unvanı bundan önce de vardı. İskoçların Kralı James VI yani sonraki James I, 1598 yılında İskoçların **William Schaw** adlı ünlü mimarına büyük üstat unvanını vermişti. *(Onun da ayrı bir öyküsü var.)*

Kimilerine göre. Kral 2. Charles'dan "Royal Society" adı verilen kurumun iznini Robert Boyle değil, Robert Moray koparmıştı. Nitekim bu kurumun ilk başkanı oydu. *(Royal Society'nin resmî tarihçesine bakarsanız, bunun da elden geldiğince göz ardı edilmesine ya da önemsiz gibi gösterilmesine, olabildiğince söz edilmemesine çalışıldığını görebilirsiniz.)*

Royal Society'nin kurucuları arasında ünlü bilgin **Sir Isaac Newton** ile aslında bir mekanikçi olup daha sonra İngiltere'nin en ünlü mimarlarından biri niteliğini edinecek, daha sonra da "tarihteki ilk büyük üstat" olarak nitelenecek **Sir Christopher Wren** de vardı.

* * *

On yıl kadar sonraya, 17. yüzyılın ikinci yarı ortalarına gelelim.

Tarihin yönünü değiştirecek önemli bir olay var: Kral 2. Charles'ın kardeşi James, mezhep değiştirip, Katolik olmuştu. Oysa bir İskoç, dolayısıyla bir Stuart, kesinlikle Katolik olmazdı.

Soru: Niçin?

Çok önceleri, 1306 yılında, Katolik Kilisesi, İskoçların Kralı **Robert Bruce**'u aforoz etmişti. Robert Bruce, hemen bunun ardından Fransa'da örgütsel varlığının ortadan kaldırılmasına girişilen ve bir bölümü İskoçya'ya kaçan **Tapınak Şövalyeleri**'ne kucak açmıştı. Bunun üzerine Papa, İskoçların ayırımsız olarak tümünü birden aforoz etmişti. Robert Bruce, otuz yıl kadar sonra ölmüştü. Bu olaydan sonra yaklaşık iki yüzyıl geçmiş ama bu aforozu kaldıran olmamıştı. İngiltere'de Anglikan Kilisesi kurulurken, İskoçların büyük çoğunluğu Prespiteriyen mezhebini benimsemişti.

Buna karşın, Anglikan Kilisesi'nin ruhanî lideri durumunda fakat aslında Prespiteriyen olan Kral 2. Charles'ın kardeşi James, Katolikliği benimsemişti.

Kral kardeşine tolerans gösterdi. Kimine göre umursamamıştı. Öyle olmasa bile bir kırılan kol varsa, yen içinde kalmıştı.

Ancak 1685 yılında 2. Charles ölüp de kardeşi 2. James adıyla kral olunca, iş çıkmaza girdi. Şimdi Anglikan Kilisesi'nin ruhanî lideri bir Katolikti.

Kral 2. James, devletin üst düzeyindeki görevlere, yargı organlarına, önemli komutanlıklara hep Katolikleri getirmeye girişti. Açık bir gözetme hatta kayırma… Fakat ona da ses edilemedi çünkü krala karşı çıkılamazdı. Bir adım daha ileri gidip, Anglikan Kilisesi'nin yönetimine de Katolikleri yerleştirmeye başlayınca, durum dayanılmaz hale geldi.

Tek avunma, kralın ikinci karısından olan Charles adı verilmiş oğlunun doğar doğmaz ölmüş olup, başka oğlunun olmamasıydı. Elbette kralın da eceli gelecek, bu işler düzelecekti.

Heyhat!

1688 yılında, kralın ikinci karısı bir erkek çocuk daha doğurmaz mı!... Bu erkek çocuk, bir de Katolik geleneğine göre vaftiz edilmez mi!...

Bu gidişin sonrası belliydi: İngiltere tahtında Katolik bir hanedan...

Kralın ilk karısından doğma kızlarının en büyüğü Mary, Hollandalı Guillaume de Orange ile evliydi. Bir entrika düzenledi. Kocasının donanmasını Londra'nın ağzına getirip, babasını bir gecede tahttan alaşağı ediverdi.

Ancak bu kez kralın kafasına dokunulmadı. Öteberisini toplayıp, Fransa'ya göçmesine göz yumuldu. Onunla birlikte tüm Stuartlar da kapı dışarı…

Mary, kocasını 3. William adıyla tahta oturttu ama kocası ertesi yıl ölüverince, yerine kendisi geçti. O da 1702 yılında öldüğünde, tahta kız kardeşi Anne sahip çıktı.

Stuartların yandaşları yani Stuartistler, bu durumu bir türlü içlerine sindiremedi. Durum bir din sorunu nedeniyle bu hale gelmişse de onlara göre, din ikinci planda kalırdı. Bir çaresine bakılırdı. Stuart hanedanı İngiltere tahtının sahibiydi. Bu hak yeniden elde edilmeliydi.

İskoçların günümüzde bile *"Bonnie Prince Charlie"* diyerek andığı **Charles Edward Stuart** yani 2. James'in torunu, 1745 yılında İskoçyalı Tapınak Şövalyeleri'nden yararlanarak son bir darbe girişiminde bulundu. Başaramadı. *(Aslında bu olay da Masonluk ile doğrudan ve sıkı sıkıya bağlantılıdır ama çok sonradır. Konumuzun kapsamı dışında kalır. Biz burada Spekülatif Masonluğun doğuşunu değil de Masonluktaki yüksek derecelerin oluşumunu incelemekte olsaydık, bu olayı da gözden geçirmemiz gerekirdi.)*

* * *

Royal Society adlı kuruma dönelim.

1703 yılında bu kurumun başkanlığını Isaac Newton üstlendi.

Soru: Isaac Newton kimdir?

Ansiklopedilere göre, o da Robert Boyle gibi, ünlü bir fizik bilginidir; yerçekimi kuramını ilk kez ortaya koymuş kişidir, falan filan… Diğer niteliklerinden pek söz edilmez.

Biz belirtelim: 17. yüzyılın en büyük alşimistlerinden biriydi. Derin ve ayrıntılı felsefe çalışmaları vardı. Dahası, Rozkrua Tarikatı üyesiydi. Bir adım dahası: Robert Boyle 1691 yılında ölünce, Siyon Örgütü'nün büyük üstadı olmuştu.

Masonluğun Resmî Tarihi'nde, 1703-1727 yılları arası, **"Royal Society, Rozkrua Tarikatı ve Masonluğun sıkı sıkıya bağdaştığı bir dönem"** olarak nitelenir.

Hiç sözü edilmez ama demek oluyor ki, buna **Siyonizm**'i de eklemeli.

Ancak burada "Siyonizm" terimini sakın *"Yahudilerin politik ülküsü"* anlamına çekmeyin. Değildir. O anlam 19. yüzyıl sonunda yaratılmıştır. Oysa burada biz iki yüzyıl kadar daha öncesinden söz ediyoruz. O tarihlerde henüz Yahudilerin ülküsü ortalıkta yoktu.

Siyonizm konusuna girmeyi sonraya bırakarak, kaldığımız tarihte Londra'ya dönelim.

Kraliçe Mary'nin çocuğu olmamıştı. 1702 yılında ölünce, tahta kız kardeşi Anne çıktı. Az önce değinmiş olduğumuz bu konunun sonrası önemli…

Masonik kaynaklarda yazılmış olanlara bakılırsa; Kraliçe Anne, ülkesinde dehşetli bir baskı rejimi kurdu. İngiltere'de "büyük üstat" unvanıyla mason localarını denetlemekle görevli olan **Büyük Üstat Sir Christopher Wren**, bu baskıya dayanamayıp istifa etti.

Görevinden istifa etmiş olduğu doğru fakat acaba gerekçesi denildiği gibi miydi, yoksa bu işin ardında bir başka sorun mu vardı?

Yoksa istifa etmesi mi gerekmişti?

Nitekim ertesi yıl Sir Isaac Newton'un Royal Society'nin başına geçtiğini unutmayalım.

Gene resmî masonik kaynaklarda yazılanlara bakılırsa, hiç kimse Sir Christopher Wren'in yerine geçmeyi kabul etmemişti. Bu nedenle Londra'daki localar başsız kalmıştı.

Hayret bir şey!... Sanki daha önce başlarında biri varmış gibi!...

Sir Christopher Wren'in aslında mason localarının başında olmadığı, onları devlet adına denetlemekle görevli olduğu, bu nedenle "büyük üstat" unvanını taşıdığı unutulmamalı.

İşin doğrusu, locaların başsız kalmış olması değil, orada devlet denetimini yürütecek bir "büyük üstat" bulunamayışıydı.

Sir Christopher Wren'in koyu bir Stuartist olduğu gizli saklı bir şey değildi. Kraliçe Anne belki de bundan ötürü bir kuşkuya düşmüştü. Fakat onun yerine birisinin geçmesi gerekliyse Londra'daki localarda Stuartist olmayan ya da herhangi bir politik eğilim taşımayan başka hiçbir yetenekli usta ya da mimar yok muydu?

Elbette vardı; olmalı... Zaten Sir Christopher Wren'in de aslında o meslekten olmayıp, daha sonra mimarlık eğitimi gördüğünü unutmayalım. Fakat heveslisi çıkmamıştı. Çıksa bile, kulağına bu hevesinden cayması fısıldanmış, usulünce (!) uyarılmış olsa gerek.

Yine Masonluğun Resmî Tarihi'nde dendiğine göre; Londra'daki localar çalışmaz olmuştu. Üstlenmiş oldukları işi kesin olarak durdurmasalar bile iyice ağırdan almaya başlamışlardı. Bunun nedeni de o sırada İngiltere'de patlak vermiş olan ekonomik krizdi.

Ekonomik kriz olduğu doğru ama o tarihte değil, daha sonra… Yüzyılın başında locaların çalışmaz, iş üretmez duruma girmesi, olasılıkla dışarıdan yapılan baskı ve yönlendirmelerin sonucuydu; çalışmalarının belli edilmeden engellenmesiydi.

Dolayısıyla, inşaatçılık mesleği Londra'da bir tür bunalıma girmişti. Çöküyordu ama bu olgu *"o sıralardaki ekonomik koşulların etkisiyle oluşan bir çöküntü"* değildi. Kıta Avrupasında öyle bir çöküntü çok daha önce başlamıştı. Londra'da ise bir entrika çevriliyordu; mason localarının çöküntü içindeymiş gibi gösterilmesi gerekliydi.

Bu işin ardında, 50 yıl önce uygulanmış olan projenin yine yürürlüğe konması vardı: Stuart hanedanının egemenliğinin yeniden sağlanması.

Bunun için, bir örgüt kurulup, buna *"geleneksel inşaatçılık mesleğinin asal yetkili kurumu"* niteliği verilerek, güçlü bir paravana olarak kullanılacaktı.

İngiltere'den sonra sıra Fransa'ya gelecekti. Orada da 16. yüzyıldaki entrikaların sonunda durup dururken Fransa tahtına konmuş olan Bourbon hanedanı düşürülüp, soy ağacı bakımından kökeni ta 8. yüzyıldaki Frank Krallığı'ndan uzaklaştırılmış olan **Merovenjler**'e dayanan birisi getirilmeliydi; özellikle de Lorraine ya da Guise hanedanından biri.

Bunların anlamı ne?

Aslında hem hayli uzun hem biraz karışık bir tarihsel olgu... Bir özet yapmaya çalışalım.

* * *

8. yüzyılda Katolik Kilisesi, düzenlediği bir komplo ile Avrupa batısına egemen olan Kutsal Roma İmparatorluğu'nda Merovenjlerin hükümdarlığını yıkmış, onların yerine sonradan **"Karolenjler"** olarak anılmış hanedanı getirmişti.

Şimdi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, tarihteki Merovenjler ile kan bağını paylaşan **Habsburg Hanedanı**'nın elinde olduğuna göre, Avrupa batısındaki sorun çözümlenebilirse, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yeniden canlanması sağlanabilirdi.

Siyon Örgütü'nün temel amacının ilk aşaması buydu. Bunun için Fransa Krallığı'nın ele geçirilmesi gerekiyordu. Ardından, Katolik Kilisesi de berhava edilip, papalığın gerçek hak sahiplerine teslim edilmesine çalışılacaktı.

Burada **"Siyonizm"** olarak nitelendirdiğimiz ülkü özetle budur. Buna Siyonizm deyişimizin nedeni, Siyon Örgütü'nün ülküsü oluşundan ötürüdür. *(Nitekim 19. yüzyılın ikinci yarısında düzenlenen ve daha sonra yanlışlıkla Yahudilere mal edilen* ***Siyon Protokolleri*** *de bu nedenle o adı taşır.)*

Siyonizmin gerçekleştirilebilmesi için öteden beri başvurulmuş yöntem, entrikadır.

Ancak tüm bunlar, bir gizli örgütün perde arkasından düzenlediği entrikalarla gerçekleşme yoluna konulamamış olduğu için, öteden beri, birtakım başka örgütler de paravana olarak kullanılmaktaydı. Bunların toplumların gözünde saygın kurumlar ve üstün kişiler olması da çok önemliydi. Rozkrua Tarikatı ve Royal Society bu yönde kullanılmış ama yetmemişti. Çünkü biri sadece kendine göre öğretisi olan bir mistik tarikat, diğeri ise geçerliği sadece İngiltere'de olan bir krallık bilim kurumuydu.

Aranılan paravana, halkın açıkça bildiği ve tanıdığı, etkin ve saygın bir örgüt olmalıydı. Geleneksel inşaatçılık mesleğinden türetilmiş yepyeni Masonluk gibi... Her şey buna göre düzenlenip ayarlanmıştı.

* * *

Masonluğa karşıt girişimlerde bulunanlardan kimisi, ***«Masonluk Siyonizmin emellerine hizmet etmek üzere kurulmuştur»*** biçiminde, Yahudilerden hoşlanmayan bilgisiz halkı etkilemek amacıyla, aslında pek yanlış bir lâf eder. Şayet Siyonizm, şu dediğimiz anlamda tanımlanırsa, o söz doğrulanabilir. Fakat üç önemli etkeni göz ardı etmemek gerekir:

1. Burada söz konusu olan Siyonizmin tutumu kesinlikle **Anti Semitist** *(Yahudi karşıtı)* niteliklidir. Bu tutum, dinsel bakımdan Hıristiyanlıktan yanadır. Ancak bilinen Hıristiyan mezhepleriyle de tam olarak uyuşmaz; hele Katolik mezhebiyle hiç…

2. Bu Siyonizm, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yeniden kurulup, başına da Merovenjlerin soyundan gelenlerin geçmesini öngörür. O soy da, yüzyıllar öncesine götürüldüğünde Kudüs'ün özgün sahipleri sayılan fakat İsrailoğullarının o ülkeden kovmuş ve kıyımdan geçirmiş olduğu, **Benjaminler**'e dayanır.

3. Çağdaş Masonluğun ilk örgütü Londra Büyük Locası'dır ama İngiliz Masonluğu dünya yüzündeki Masonluğun tümünü temsil etmez. Masonluk, Fransa başta olmak üzere Kıta Avrupası'nda, sonra dünyanın diğer yerlerinde çok değişime uğramıştır. Siyonizm'in yol vermiş olduğu özgün İngiliz Masonluğu kısa süre içinde farklılaşmış, İngilizleşmiş, özgün hedefine yönelememiştir. Siyon Örgütü, İngiltere'den çok Fransa'da oluşan İskoç Masonluğu kapsamında etkili olmuştur. Bunun için, Masonlukta yüksek derecelerin oluşturulması gerekmiştir. Ancak o da sonradan Fransızlaşma yolunu tutmuştur.

Soru: Öyleyse, Yahudilerin politik ülküsüne niçin Siyonizm denir?

Bu soru ve yanıtı aslında bu çalışmanın konu kapsamı dışındadır ama madem sözünü ettik, kısaca açıklayalım: 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde toplanan ilk Dünya Yahudi Kongresi sırasında, kurulacak örgüte bir ad konulması öngörülmüştü. Üyelerden biri, ortaya *"Evrensel Siyonist Örgütü"* anlamına gelen bir öneri atmış, bu öneri benimsenmişti. Bundan sonra da Yahudilerin ülküsü "Siyonizm" diye anılır olmuştu. O tarihte, sözünü ettiğimiz şu Prieuré de Sion adlı gizli örgütün varlığı henüz bilinmiyordu.

* * *

Konumuzun başlığı Spekülatif Masonluğun doğuşu… Önce birtakım başka konuları gözden geçirmek gerekince, ona bir türlü gelemiyoruz. Londra Büyük Locası'nın 1717 yılındaki kuruluşuyla noktalanan bu doğumun birkaç yıl sonrasına gidelim.

Londra Büyük Locası'nın altıncı büyük üstadı **Wharton Dükü Philip,** Masonlukta olasıya eleştirilir. Daha sonra İngiltere'de antimasonik nitelikli birtakım etkinlikler göstermiş olması nedeniyle de yerden yere vurulur. Tüm bunlar, tutum ve girişimlerinin ardındaki gerekçe göz ardı edilerek, konuya salt Masonluk açısından bakılarak yapılır. Londra Büyük Locası'nı keyfince yönetmiş olması, ilk anayasanın yürürlüğe konmasını geciktirmesi, birtakım politik isteklerde bulunması, süresi dolunca büyük üstatlığı bırakmamakta diretmesi, olmayınca da büyük locanın kuruluşundan beri arşivlenmiş tüm belgelerini alarak, çekip gidişi anlatılır.

Wharton Dükü Philip, açıkça Stuartların yeniden İngiltere tahtına çıkmasını, Londra Büyük Locası'nın bu yolda kullanılmasını istiyordu. Nitekim bu nedenle Habsburg hanedanının desteğini almak üzere Viyana'ya da gitmiş ama eli boş dönmüştü. Olmamıştı. Ona göre, bu kurumu dağıtarak yıkmak gerekirdi ki, asal amaç doğrultusundaki çalışmalara güç katılsın. İşte bunun için antimasonik girişimlerde bulunmuştu.

Siyonistler, Wharton Dükü Philip'in Stuartlar ile bağlantılı amacını paylaşıyordu ama onun yöntemini beğenmemişlerdi. Bu işler perde arkasından, belli etmeden yapılırdı; öyle açıkça, göstere göstere değil…

Şu gerçeğin farkına neden sonra vardılar: Londra Büyük Locası kurulurken büyük yanlışlık yapılmıştı. Bu yanlışlık, bu yeni örgütlenmenin "federatif" bir yapı üzerine oturtulmasıydı. Loca üstatlarının ve nazırlarının yönetimde söz hakkının bulunması, büyük üstadı onların seçmesi, çok yanlış bir iş olmuştu. Her kafadan ayrı bir ses çıkıyordu. Otorite kurulamıyordu. Bu kurumun yapısı, mutlaka hiyerarşik bir otokrasi üzerine yerleştirilmeliydi.

Nitekim Londra Büyük Locası'nın kuruluşundan on yıl sonra, 1727 yılında Isaac Newton ölünce Siyon Örgütü'nün başına geçen **Charles Radclyffe**, İngiltere'deki bu yanlışlığı Fransa'da gidermeye çalıştı. Bundan on yıl sonra da **Andrew Michael Ramsay**'ın Paris'te vermiş olduğu ünlü söylevin ardından, bu doğrultudaki etkin çalışmalara başlandı.

Bu etkin çalışmaları soracak olursanız, bunu, Masonlukta yüksek derecelerin oluşturulması ve ilk İskoç ritinin kuruluşu olarak özetleyebiliriz.

Sanırım sözü çok uzattım. Damdan çardaktan bağlantılarla, aslında çok ayrıntılı olan bu olayları özetlemeye çalışırken, zihinleri karmakarışık ettim.

Bu çalışmayı Londra Büyük Locası'nın oluşturulmasına, bu oluşum çerçevesinde pek de sözü edilmeye bazı noktalara değinerek bağlayacağım. Zaten asıl konumuz o.

* * *

Royal Society adı verilmiş kurumun özgün amacı, Rozkrua Tarikatı'nın içerdiği öğretiyi İngiltere'deki Stuart Hanedanı'nın egemenliği altında kullanarak, Siyon Örgütü'nün ülküsü doğrultusunda ilerlemekti. Ancak bunu kimseye belli etmeden yapmak, bu arada kurumu politik yönden güçlendirmek gerekiyordu.

Kurum güçlendi güçlenmesine ama politik değil, bilimsel yönde… Bu işin Royal Society ile yürümediği anlaşıldı. Christopher Wren'in 1680'li yıllarda Royal Society başkanlığı yapması, Masonluğa küsmüş olan ünlü Kabul Edilmiş Mason Elias Ashmole'ün o sıralarda Londra'ya gelerek bu işe destek vermesi bile pek işe yaramamıştı.

Derken olan oldu; İngiltere tahtına 2. James çıktıktan az sonra Stuartlar tahtı hepten elden kaçırdı. Bu durumda, İngiltere'de, Siyon Örgütü'nün amacını şimdilik bir yana bırakıp, Stuartların yine geri gelmesini sağlamak gerekiyordu.

1691 yılında Sir Isaac Newton Siyon Örgütü'nün başına geçince, Kraliçe Mary'nin Stuartist niteliğinden kuşkulandığı Royal Society yerine Masonluktan yararlanmayı düşündü. Bunun için, Sir Christopher Wren, mimarı olduğu St. Paul Katedrali'nin yapımını yürütmekte olan locada "kabul edilmiş mason" oldu.

Düşünebiliyor musunuz?... Tüm locaları denetlemeye yetkili Büyük Üstat, çırak derecesinde kabul edilmiş mason oluyor.

Niçin?

Çünkü bu işin sonrasındaki hedef daha önemliydi. Bireysel özveri gerekiyordu. Mason locaları, belli bir hedef doğrultusunda politikaya sokulacak şekilde hazırlanmalıydı.

Fakat bunun için tek bir loca yetmediği gibi, bir de localardaki kabul edilmiş masonların yönetimi ele geçirmeleri gerekliydi. Onlara yeni kabul edilmiş masonlar eklenmeliydi.

Bu amaçla, St. Paul Locası, Sir Christopher Wren'in baskısıyla, 1702 yılında, Masonlukta pek ünlü bir yer tutmuş olan bir bildirge yayınladı.

Bu bildirgede, bundan böyle kabul edilmiş masonların "özgür masonlar" ile özdeş haklara sahip olduğu ilan ediliyordu. Bunun tek bir anlamı vardı: ***"Artık bir kabul edilmiş mason, locasında nazır ve üstat olabilir."*** Oysa öteden bir kabul edilmiş mason kalfa olabiliyor ama nazır olamıyor yani locada yönetim görevi alamıyordu.

Sonrasına geçmeden önce soralım: Londra'daki tek bir loca nasıl olur da tüm geleneksel inşaatçılık mesleği adına böyle bir bildirge yayımlardı? Bunu yapabilir miydi?

Diyelim ki yayımladı; bu bildirge tüm localar için geçerli olur muydu?

Bu konunun tartışılmasına gerek yoktur. Böyle bir iş elbette yapılamazdı ama buna karşı çıkan olmamıştı.

Hem karşı çıkmaya kalkışan olsa, kime başvuracaktı? Devlet adına tüm locaları denetleyen Büyük Üstat Sir Christopher Wren'e…

Tam bu esnada Kraliçe Mary ölmüş, tahta kız kardeşi Anne çıkmıştı. Sir Christopher Wren, elinde St. Paul Locası'nın bildirgesi ve koltuğunun altında mason localarına bir başka biçim vermeye ilişkin projesiyle, yeni kraliçenin huzuruna çıktı.

Dehşetli bir zılgıt yedi.

Kraliçe bu işten hiç hoşlanmamıştı. Daha yeni olduğu, bir sürü politik ve ekonomik sorunla uğraşması gerektiği, dolayısıyla böyle bir işin sırası olmadığından mı, yoksa bu projenin arkasında başka tasarıların yer aldığını sezdiğinden mi, bilinmez. Belki birileri kulağına bir şeyler fısıldamıştır; en akla yatkını bu…

İşte bunun üzerine, Sir Christopher Wren görevinden istifa etti.

Şimdi ne olacaktı?... Masonluğu kullanma projesi yatmıştı. Peşinden koşulmakta olan amaçtan cayılamazdı. Tek çare vardı: Yine Royal Society seçeneğine dönmek...

O sırada Royal Society'nin başkanı olan **John Somers** eski bir politikacıydı. Daha önce kralın şansölyesiyken bir hatası nedeniyle görevinden alınmış, lâf olsun diye Royal Society'nin başına getirilmişti. Politikaya dönmeye can atıyordu. Kendisine destek verileceği sözünü alınca, başkanlığı Sir Isaac Newton'a bırakmaya seve seve razı oldu.

Kraliçe de bu değişikliği onayladı. Royal Society başkanlığına Sir Isaac Newton adayken, başka birisi düşünülebilir miydi?

On yıl kadar, Royal Society'nin yapısını değiştirmek için uğraşıp durdular. Başaramadılar. Pratik düşünen, hızlı davranan adamlara gereksinme vardı. 1714 yılında üyeliğe alınan, Newton'un önceki asistanı **Jean Théophile Désaguliers** gibi…

Tam o sırada, bu kez Kraliçe Anne yıllardan beri çektiği hastalığa yenilerek, öldü. Masonluk seçeneğine dönmek için bir fırsat daha çıkmıştı. Şimdi bir yandan Saint Paul Locası kullanılırken, diğer yandan birkaç loca daha kurulup, yeni bir örgüt oluşturulabilirdi.

Hemen elleri kolları sıvadılar… Üç loca daha kurdular. Bunlara birer geleneksel inşaatçı mason locası süsü verdiler.

Bu locaların üyeleri arasında, daha önce inşaatçılık mesleğiyle ilgili bir locada "kabul edilmiş mason" niteliğini almamış olanlar bile vardı. Bu kişiler, **salt spekülatif çalışmalar** yapmak üzere kurulmuş olan bu localara, inşaatçılık mesleğinde hiç görülmemiş, hiç uygulanmamış bir ritüel ile kabul edilmişti. Birçoğu alelacele ikinci dereceye geçirilip, locaların gelenekleri uyarınca "kalfa" niteliğini edindirilmişti ki, nazır ve sonra da üstat olabilsinler.

Kraliçe Anne çok uyanık bir kadındı. Soyu Stuart Hanedanı'ndan gelme olsa da onlardan nefret ediyordu. Bu nedenle, kendisi ölünce Stuartlar yine tahta çıkmasın diye İngiltere Parlamentosu'ndan bir yasa çıkarttırmış, sonraki kralın Alman Hanover hanedanından Georg Ludwig olmasını sağlamıştı.

1717 yılında Saint Paul Locası ile birlikte bu üç loca bir araya getirilip yeni bir örgüt kuruldu. Buna **Londra Büyük Locası** adı verildi. Operatif Masonluk, yeni kurulan örgüt için bir kılıf niteliği taşıyordu. Nitekim ritüellerde Operatif Masonluğa ilişkin öğelerin birer simge olarak kullanılması da bundan kaynaklandı. Ardından, İngiltere'deki Operatif Masonluğun tümüne sahip çıkıldı; bir diğer deyişle o ülkede geleneksel inşaatçılık mesleği üzerinde bir otorite kuruldu. Mesleğin Avrupa'daki geçmişi de yeni kurumun tarihçesi sayıldı. Bu pek zor olmadı çünkü o meslek artık tarihteki varlığını yitirmekteydi. Aslında sadece İngiltere'deki Operatif Masonluk ile yetinildiğinden, Avrupa'daki olgu pek önemsenmedi.

İngiltere'de olup bitenlerden pek de haberdar olmayan ye kral George I, Masonluk mesleğinin geleceğini önemseyerek bu yeni oluşuma onay vermişti.

Bu kuruluş, Royal Society üzerine oturtulabilseydi, acaba nasıl bir sonuç alınırdı?

Bu sorunun yanıtı elbette bir yorum: Herhalde ritüellerin özü değişmezdi. Fakat inşaatçılık mesleğinden alınma simgelerin yerini başka öğeler alırdı. Kurumun üyelerine de kuşkusuz mason değil, belki "bilgin" (scientist) ya da buna benzer başka bir şey denirdi. Çırak yerine "asistan", kalfa yerine "doktor", nazır yerine "doçent", usta yerine "profesör" geçebilirdi.

* * *

Masonluğun Resmî Tarihinde, Londra Büyük Locası'nı, 4 tarihi hatırlanamayacak kadar eski (kadîm) operatif mason locasının bir araya gelerek kurduğu belirtilir.

Buna karşılık şöyle bir durum görülüyor: *"4 eski operatif mason locası"* değil, "tek bir operatif mason locası ile sırf bu amaçla kurulmuş olan üç operatif görünümlü ama spekülatif loca".

Üstelik o tek operatif mason locası da pek öyle o kadar çok *"eski"* falan değil; olsa olsa 40 yıllık bir geçmişi var. Ötekilerin geçmişi ya belirsiz ya da olsa olsa iki üç yıl…

Yine daha önce belirtmiş olduğumuz üzere; bu locaların üyeleri arasında "operatif mason" niteliğini taşıyan herhangi biri görünmüyor. Kabul edilmiş mason niteliğini taşıyan kaç kişinin bulunduğu bile belirsiz; üyeler, öyleymiş gibi gösterilmiş; yeterli süre çıraklık yapmış, sonra kalfalığa geçmiş, böylece locada nazır olma hakkını elde etmiş hatta kimileri nazırlıktan sonra localarında üstatlığa seçilmiş gibi.

Bu anlattıklarımın tümü, birer varsayım hatta uyduruk sayılabilir. Masonluğun öteden beri benimsenmiş resmî tarihçesine indirilmiş çok sert bir darbe olarak da nitelenebilir.

Varsayım ya da uyduruk değil ama darbe saymak doğru!

Bu bir kurgu mu?

Belki fakat belgesi var. Üç yüzyıla yakın süreden beri bunun aksini ileri sürerek Masonluğun Resmî Tarihi'ni kurgulamış olanların elinde hiçbir belge yok. Hiç kimse sözü edilen o dört locanın birer "kabul edilmiş mason" olduğu söylenen üyelerinin masonik geçmişine dair doğru dürüst bilgi veremiyor.

Elbette geçmişleri bilinen kişiler var. Ancak birkaç istisna dışında bu kişilerin hangi locaya ne zaman kabul edildiğine ilişkin hiçbir bilgi, hiçbir bir belge yok.

Masonluğun Resmî Tarihi'nde verilen bilgilere göre, bu belgeler varmış. Ancak 1718 yılında Londra Büyük Locası'nın binasında çıkan yangında hepsi kül olup gitmiş.

Öyle bir yangının çıkmış olduğu doğrulanıyor; kasten çıkarılmış olduğunu ileri sürenler de var. Nitekim Londra Büyük Locası kurulduktan sonra, İngiltere'de Operatif Masonluğa ilişkin tüm bulunabilen belgeler toplanmış. Hepsi yanmış. Bir masonun anılarında, daha sonra bulunmuş bazı belgelerin de gözlerinin önünde şömineye atılarak yakıldığı anlatılır.

Elbette bir de şu Altıncı Büyük Üstat Wharton Dükü Philip'in, çekip giderken, büyük locanın tüm belgelerini alıp götürmesi de cabası…

Londra Büyük Locası'nın ilk büyük üstadı Anthony Sayer'in hangi locanın üyesi olduğu belli ama Masonluğa ne zaman alındığı, ne zaman kalfa olduğu, üstat olup olmadığı gibi bilgiler yok. Bundan önce nerede ne yaptığı da belirsiz. Sadece *"Londralı bir beyefendi" (gentleman)* olduğuna değinilir, o kadar.

Anthony Sayer'den sonraki büyük üstat George Payne, Büyük Loca'nın kuruluşu sırasında bir diğer locanın üstadı… Hükümetin ileri gelenlerinden biri. Gelmişi geçmişi biliniyor. Ancak bilinen bir diğer şey, daha önce inşaatçılık mesleğiyle hiç ilgisi olmadığı...

Üçüncü Büyük Üstat Jean Théophile Désaguliers, az önce değindiğimiz üzere 1714 yılında Royal Society üyeliğine kabul edilmiş. Şayet o yıl planlar değişip de Masonluk seçeneğine dönülmeseydi, herhalde orada bir etkin göreve getirilecekti. Masonluk mesleğiyle hiçbir ilgisi yok. Dördüncü büyük üstat yine George Payne; Beşinci Büyük Üstat Montagu Dükü John ile az önce değindiğimiz Wharton Dükü Philip, Masonluğa Londra Büyük Locası kurulduktan sonra girmiş kişiler. Hepsi de genç…

Masonluğun Tarihi boyunca en ünlü çehre, adından en çok söz edilmiş kişi olan Saint Paul Locası'nın önceki rahibi **James Anderson**, hani şu Masonluğun Anayasası'nı yazmış olduğu söylenen kişi... Belki tümü arasında Operatif Masonluk ile en çok o haşır neşir olmuş. Fakat Büyük Loca'nın kuruluşu öncesinde bir "kabul edilmiş mason" değil.

Elbette tüm bunları tezgâhlayanların başında yer alan Sir Christopher Wren'i de bir yana bırakamayız; nitekim ölümüne kadar Masonluk ile ilişiğini kesmediği de biliniyor; fakat gerek locaların gerekse Büyük Locanın görevlileri arasında onun adını göremiyoruz. Keza Sir Isaac Newton'dan da söz eden yok. Arka planda kalmayı yeğlemişler.

* * *

Operatif Masonluktaki örgütlenme tarzı uyarınca; belli bir yerde çalışan loca, o yerin ya da üzerinde çalıştığı yapının adını taşırdı. Buna göre, Londra'da kurulan yeni mason örgütünün "Londra" adını alması normal bir olaydı. Bu adı alışı, tüm Londra'dan sorumlu olduğunu gösterirdi. Fakat basitçe loca değil, özellikle **"büyük loca"** olarak adlandırılmıştı.

Niçin?... Londra büyük bir kent olduğu için mi? Yoksa bundan böyle Spekülatif Masonlukta birkaç locanın bir araya gelerek oluşturacağı bir örgütün bir **obediyans** niteliği taşıyacağı, dolayısıyla ona "büyük loca" denileceği için mi?

Hayır!... Her ikisi de değil. Londra Büyük Locası'nın, ülkedeki diğer localara oranla BÜYÜK olup, üstünlüğünün bulunduğunu vurgulamak istemişlerdi. Hatta daha önce, -1703 yılında- İngiltere'nin kuzeyindeki York Locası, kendisini "İngiltere Büyük Locası" olarak ilan etmiş yani İngiltere'nin tümüne sahip çıkmaya girişmişti; bunun da etkisi var.

Ancak bu başlangıçta böyleydi… Londra Büyük Locası, kısa bir süre içinde kurulan yeni ve salt spekülatif nitelikli localar ile birlikte, Masonlukta bugünkü örgütlenme tarzına pek yakın bir obediyansa dönüştü. Dolayısıyla, **"büyük loca"** terimi de bu kurulmanın kalıtımı oldu. 1725 yılında da York'u göz ardı ederek, İngiltere Büyük Locası adını aldı.

Bu büyük locanın bir başka savı daha vardı: Operatif Masonluğun eskiden kalma gelenek ve yöntemlerini olduğu gibi, hiç değiştirmeden uygulamakta olduğu…

Oysa günümüzde bile sürdürülen bu sav, daha baştan çökmüştü. Operatif Masonlukta localar bağımsız çalışırdı. Ara sıra birkaçının bir araya gelip aralarında iş bölümü ederek birlikte çalıştığı olurdu ama York Locası'nın, Sir Christopher Wren'in büyük üstatlıktan istifası ve yerine kimsenin geçmemesi üzerine meydanı boş bularak yaptığı işgüzarlığı saymazsak, hiçbiri "büyük loca" diye bir unvan taşımamış, büyüklük taslamamıştı.

York Locası'nın o tutumu, sonradan İngiltere'de Masonluğun ikiye bölünme nedenlerinden biri oldu. Ancak İngiltere'deki Masonluğun sonrası, bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Bu yeni örgütlenmede, büyük locayı localar oluşturuyordu ve artık kendi başlarına buyruk, bağımsız değillerdi. Büyük locanın genel kurulunda, üstat ve nazırlarıyla temsil ediliyorlardı. Bu da Operatif Masonlukta olmayan bir şeydi; bir yeni icat…

Nitekim bu bakımdan günümüzdeki Masonluğun **"bir İngiliz icadı"** olduğunu belirten İngiliz masonları, bu savlarında haklı sayılmalıdır.

Operatif Masonluğun hiçbir kuralı, hiçbir yöntemi yazılı değildi. Üstelik geleneksel olarak yazılmaması da gerekirdi. *(Bir gerekçesi var.)* Bunlar kaçak olarak yer yer yazılmıştı; o ayrı.

Spekülatif Masonluğun ise, daha 1723 tarihli ilk temel yasası bile yürürlüğe girmeden, bir dizi örgütsel kural ve çalışma yöntemi yazılı hale getirilmişti.

Operatif Masonlukta bir mason, kalfa olabilmek için yıllarca çıraklık ederdi. Şimdi bunun süresi olağanüstü kısaltılmıştı çünkü yeni localar kurmak için kalfalara gereksinme vardı.

Operatif Masonlukta bir locanın üstadı, o locanın başına kendi önceki locasında kalfa iken üstadının onayını aldıktan sonra geçerdi. Bu unvanı yaşam boyu korurdu. Sadece sağlığı görevi yürütmeye elvermez ya da yapılan iş bitmeden ölürse, kalfalar yeni bir üstat seçerdi.

Şimdi ise bir loca üstadı sadece tek bir yıl bu görevde kalıyor ve sonra kalfalar arasından yerine yeni bir üstat seçiliyordu.

Bu yeni örgütlenmede, Operatif Masonluğun eski gelenek ve yöntemlerinin korunmadığını gösteren daha birçok örnek var. Yeni bir örgütte böyle bir korumanın hiç de gerekli olmadığı söylenebilir ama keşke dürüst davranılıp öyle denseydi.

O tarihte denilememişti. Denilemezdi. «Peki ya sonra?» diye sormayın; o ayrı konu.

Yapılanın özeti şu: Eski olduğu söylenen köye yeni âdetler getirilmişti.

* * *

Londra Büyük Locası kurulur kurulmaz, yeni masonların ilk işi, şu *“kabul edilmiş mason”* unvanını da bir yana itip, “özgür mason” sıfatına sahip çıkmak oldu.

Bunun üzerine başta yine York olmak üzere İngiltere’de geleneksel inşaatçılık mesleğini sürdürmekte olan localar kızılca kıyameti kopardı. Bütün bunlardan sorumlu tuttukları kabul edilmiş masonları nankörlükle, bu meslekle hiçbir ilgisi olmayıp bu örgüte girerek yüzyıllar boyunca onurla taşımış oldukları adı çalanları hırsızlıkla suçladılar. Londra Büyük Locası ile hiçbir ilgileri olmasa da localarında kabul edilmiş masonları üyelikten çıkardılar.

Operatif mason locaları kendi açılarından haklıydı ama haykırışlarına kulak asan çıkmadı. Karşılarındaki, politik destekli örgüt ile başa çıkabilecek durumda değildiler. Kala kala tek bir olanakları kalmıştı: 1723 tarihli temel yasanın deist bir nitelik taşıyan ilk maddesinin dine aykırı olduğunu ileri sürerek, Londra Büyük Locası’nı Kilise’ye şikayet etmek.

Anglikan Kilisesi bu şikayeti ciddiye aldı. Tarihte, günümüzdeki Masonluğa göre “antimasonik” nitelikli ilk etkinliği gerçekleştirdi. 1725 yılında İngiltere Büyük Locası adını alan ilk Çağdaş Masonluk örgütü, önce direnerek bir savunma girişiminde bulundu. Ancak bir süre sonra üzerinde kurulan baskıya dayanamayacak, direnci kırılacak, 1738 yılında James Anderson, bu kez açıkça teist nitelikli bir dinsel inancı öngören ikinci anayasayı yayınlayacaktı.

Fakat o sonraki bir olay… Biz önceye dönelim…

Londra Büyük Locası, inşaatçılık mesleğini daha düzenli bir şekilde yürütecek bir kurum gibi gösterilmeliydi. Nitekim bu yüzden 1723 yılında yürürlüğe giren ilk anayasasında, inşaatçılık mesleğinin geleneksel kural ve yöntemlerine büyük ölçüde ağırlık verilmişti.

1723 tarihli bu belgeyi baştan sona incelersek, Spekülatif Masonluk ile bağlantılı konuların azınlıkta kaldığını görürüz.

Bu pek doğal çünkü o tarihte öyle olması gerekiyordu.

Kaldı ki, Masonluğun spekülatif niteliğinin de açığa vurulmamasına dikkat edilmeliydi.

Yenilenen bu örgütün temeline Siyon Örgütü'nün ilkeleri mi konacaktı?

Royal Society ile olan bağlantısı, Stuartist nitelikli gizli politik emeller mi gösterilecekti?

Rozkrua Tarikatı, Alşimi, Kutsal Kan Bağı, Merovenjler, Benjaminler, Hermetizm ve Kabala gibi konulardan mı söz edilecekti?

Bunlardan Royal Society dışındakiler, Masonlukta yüksek derecelerin oluşumuyla birlikte sonradan ortaya döküldü. Çünkü artık farklı bir amacı olan spekülatif nitelikli bir Masonluk söz konusuydu. Siyon Örgütü ise hep perde arkasında kaldı; yakın geçmişimize gelininceye dek ondan söz eden olmadı.

* * *

İşte Spekülatif Masonluk böyle doğdu.

Ancak bana göre böyle; başkaları benim gibi düşünmeyebilir. Bu anlattıklarımın çok yanlış hatta dayanaksız uydurmacalardan oluştuğu söylenebilir; tıpkı benim burada Masonluğun Resmî Tarihi konusunda söylediğim gibi…

Spekülatif Masonluğun sonrasında olanlar, en az bu ilk örgütlenme olayı kadar ilginçtir ama bunların hepsini sadece masonik nitelikli kitaplardan okuyarak değil, Masonluk ile bağlantılı olmasa da çeşitli kaynaklardan yararlanarak inceleyip öğrenmek, bir sentez kurmak gerekir.

Kaynaklardan hiçbirine *"tam ve kesin doğru"* diye bağlanmamak, araştırmacının eksikleri ve yetersizlikleri, yazarın öznel düşünüleri ve birtakım ön yargıları olabileceğini, bir de bunların egemen güçlerin baskısı altında kalıp, gerçeklerin saptırılabileceğini de göz önünde tutmak gerekir.

Konu başlığımızın hayli genişletilmiş kapsamı burada sona erdi. Ötesi bakımından, Masonluğun, İngiltere'nin yanı sıra başta Fransa olmak üzere Kıta Avrupası'ndaki gelişimi, çok yönlü olmak üzere, bilimsellikle incelenmeli.